TATIANA MÎRZA

Institutul de Filologie
(Chişinău)

UTILIZAREA STILISTICĂ A PUNCTULUI ÎN UNELE OPERE ARTISTICE*

Abstract

The writer Z. Stancu created a work which is based on original style not only due to artistic expression, themes, ideas and message, but manly due to the use of special punctuation.

Z. Stancu, in his novels, used a specific method, named segmentation (as well as exploring the value of punctuation style), which is a significant feature of his style. Z. Stancu did not abandon lyricism even in his novels. The presence of segmentation phenomenon (at some particular extent) is a conclusive argument in this regard.

Segmentation is one of particular phenomena that differentiate his style from that of the majority of his contemporary colleagues. Hence the presence of a „Stancu style" in contemporary Romanian literature was mentioned by all his critics.

Punctuația, alături de ortografie, este un element indispensabil culturii scrisului. Mai mult decât atât, un semn de punctuație poate schimba mesajul enunțului [1, p. 39], mai ales când ne referim la punctuația stilistică. Rolul stilistic expresiv al punctuației se manifestă în diverse situații. Punctuația poate marca încălcarea anumitor reguli sintactice, cu intenția de a crea efecte de emfază [2, p. 81]. De exemplu, **punctul** poate marca segmentarea unei propoziții sau a unei fraze prin intonație, uneori şi prin pauză, subliniindu-se unitățile izolate de regenții lor. Acest fenomen îl întâlnim deseori la Zaharia Stancu, scriitorul ce s-a remarcat printr-un stil aparte în literatura română. Efectul stilistic creat de autor, coincide mai întotdeauna, cu reacția, receptivitatea şi emoția pe care romancierul şi-a propus să le trezească în sufletul cititorului modern. Şi aceasta o face prin teme tradiționale, dar şi prin probleme de morală, sufleteşti, îmbinate cu mijloace şi procedee narative, tehnici stilistice moderne, adică printr-un stil deosebit, aparte în literatură („un stil Stancu" – E. Simion) [3, p. 13].

Dar să revenim la cele spuse mai sus şi să certificăm printr-un exemplu:

Pleacă … Mai – mai că m-aş lua după el[.] Mă opreşte soră-mea[.]
– Stai acasă tu[.] Eşti mic[.]
– Nici frate-meu nu e prea mare[.]
– Oricât. El e aproape flăcău[.]

(D., p. 84).

* Ne vom ocupa, în special de opera lui Zaharia Stancu.

BDD-A6871 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:53:31 UTC)

La Z. Stancu, a cărui proză este în majoritate sau chiar în „totalitate", aşa după cum au menţionat mulţi critici, o proză a dialogului, descrieri sau naraţiune propriu-zisă se întâlneşte foarte puţină. Prevalează deci vorbirea directă ca în exemplul de mai sus, scriitorul îndepărtându-se de stilul indirect.

La el tot ce se spune, se spune direct, fără ocolişuri, „verde în faţă" şi chiar „fără a curăţa pe cineva de coajă": Vorbitorii se exprimă sobru, deseori chiar dur, fără menajamente, neavând predilecţie şi nici tentaţie pentru căutarea cuvintelor frumoase, nemaigândindu-se la reacţia ce va urma în sufletul celui căruia i se adresează, nici de emotivitatea lui. Trăind o viaţă dură, şi expresia lor e dură.

În exemplul citat *supra* nu semnalăm violenţă verbală, pentru că, deşi s-a menţionat că la Zaharia Stancu prevalează expresia tranşantă, nepreocupată de emotivitate [4, p. 83], există totuşi şi destule exemple de dialog între personaje în *Desculţ*, pe alocuri şi în *Pădurea nebună*, în *Şatra*, mai ales în *Ce mult te-am iubit*, care ilustrează o deosebită afectivitate. Este vorba de dragostea manifestată între părinţi – copii, frate şi soră; înţelegere, receptivitate, întrajutorare rude între rude, între megieşi şi chiar aderenţă frăţească din partea întregului „clan al desculţilor" [5, p. 179] (*Desculţ*) şi frumoase poveşti de dragoste între bărbat şi femeie, iubiri şi patimi arzătoare, care se sting odată cu omul (*Şatra*, *Pădurea nebună*). S-ar părea că avem peste tot doar constatări, propoziţii enunţiative, după care se plasează constant **punctul**. Şi totuşi, în subtext Z. Stancu concentrează o puternică legătură afectivă: teamă, îngrijorare, nelinişte etc. din partea surorii mai mari pentru frăţiorul mai mic, Darie. Tentat a vedea răscoala ţărănească, ce luase amploare, Darie pleacă de acasă împreună cu fratele mai mare. Cu toate că răspunsul lui Darie e însoţit doar de **punct**, totuşi reacţia eroului nu e una constatativă, ci, dimpotrivă, de aici se poate deduce protestul eroului faţă de spusele celuilalt vorbitor, indignarea, chiar nemulţumirea. Iată cum printr-un singur exemplu, descoperim atâtea reacţii, emoţii, ce se ascund în replicile eroilor, chiar dacă romancierul a plasat numai semnul **punct**. Z. Stancu este un artist al cuvântului, un estet, care lasă cititorul să înţeleagă dincolo de un simplu **punct** diversele reacţii ale personajelor. Maestrul sugerează prin **punct** „paranteze deschise" spre diversitatea de opinii şi reacţii.

Una dintre trăsăturile definitorii ale romanelor lui Zaharia Stancu este segmentarea fluxului vorbirii. Aceasta (prin pauze şi prin unităţi de intonaţie) coincide, în linii generale, cu organizarea sintactică a comunicării orale. Grupurile sintactico-semantice delimitate prozodic, au, de obicei, o anumită unitate la nivel sintactic, incluzând componente ale enunţului strâns legate între ele:

1) Ger[.] Crapă lemnele[.] Crapă pietrele[.] Dacă umbli pe-afară ţi s-ar putea întâmpla să-ţi crape şi măselele din gură[.]

(D., p. 8)

2) Încearcă să ne mănânce sărăcia[.] Ne mănâncă[.] Dar nu de tot[.] Sufletul ni-l lasă[.] Şi dacă unui om îi laşi sufletul, omul nu piere[.] Face mai departe umbră pământului[.] Cât mai face…

(Idem, p. 8)

BDD-A6871 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:53:31 UTC)

Punctul [.] marchează grafic o pauză care se face în vorbire, prin coborârea tonului, însă implicaţiile lui stilistice sunt cu mult mai vaste. În exemplele de mai sus, el marchează o segmentare, nefiind altceva decât un strigăt al durerii şi indignării, al sărăciei lucii care s-ar părea că e departe de limitele normalului şi firescului. O lume ireală, dar având totuşi rădăcini adânci în realitatea obiectivă.

La Zaharia Stancu **punctul** poate să apară şi după propoziţii independente ca sens:

S-a înserat[.] Cineva a deschis uşa[.] A aprins lampa[.] Unul din cei zece se apropie de mine[.] Se aşază pe marginea patului[.]

(D., p. 287)

Punctul mai este prezent şi după cuvinte sau grupuri de cuvinte izolate, echivalente ale unor propoziţii independente:

(1) – Dormi?
– Nu[.]
– Nici eu[.]

(D., p. 280)

sau: După câteva clipe, m-a poftit înăuntru[.]

(2) – Intră[.]
– Mulţumesc.
– Vii de departe?
– Din susul Dunării[.]
– Oi fi ostenit, taică?
– Niţeluş[.]

(Ibidem)

În exemplul (2) observăm nu doar izolarea unor grupuri de cuvinte, echivalente ale unor propoziţii independente, ci şi fortificarea unui efect stilistic în dialogul dintre personaje.

Întrebat dacă vine de departe, un oarecare călător, din modestie poate, sau pentru a nu trezi compasiunea celuilalt, nu spune că vine de la o distanţă mare, ci lasă ca acest lucru să se întrezărească din răspunsul său: – *Din susul Dunării*.” („Evident că de departe!” – subliniind locul de unde vine, ajutat de o tonalitate mai înaltă, care s-ar reda grafic prin semnul exclamării [!], unul, sau chiar dublat – [!!]; triplat [!!!], în funcţie de intenţiile scriitorului). La Zaharia Stancu se plasează doar **punct**, pentru că intenţia autorului e mai mult una de relatare, rece, neînsoţită de nici o reacţie emotivă. Emoţia, după cum am spus, o poate întrevedea sau nu celălalt (cel care întreabă) şi, în mod special, cititorul. Tot atât de modest e şi răspunsul la:

– Oi fi ostenit, taică?
– Niţeluş[.]

Răspunsul („niţeluş.„) denotă şi teama vorbitorului (călătorului) în cauză de a nu fi prea îndrăzneţ, de a nu aspira la o ospitalitate exagerată.

Exemple de acest fel abundă la Zaharia Stancu:

(1) Acum să nu zici nici pâs, mătuşă, că mă supăr foc[.] Să taci şi să asculţi[.] Pe mine să mă asculţi…

(D., II, p 7)

BDD-A6871 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:53:31 UTC)

(2) – Lui Juvete[.] Lui Nichifor Budu[.] Tuturor jandarmilor să le tai capetele[.] Şi tuturor boierilor[.]

– Dar ei nu sunt balauri[.] Sunt oameni[.]

– Ba sunt balauri, Făt-Frumos…

(D., p. 12)

În exemplul (2) avem o enumerare (Lui Juvete. Lui … etc.), care din punct de vedere gramatical se putea marca prin **virgule**, însă Zaharia Stancu preferă să izoleze aceste enumerații prin **punct**. Cu ce scop? După părerea noastră, scopul stilistic al autorului e următorul: pentru a scoate în relief şi a accentua starea de spirit a personajului, care este una de ură, ranchiună etc. contra anumitor indivizi corupți, imorali, reprezentanți ai unor instituții ale statului. Pentru a-i „arăta cu degetul" pe cei vizați, oscilând între lumea de basm a unui copil şi realitatea amară în care acesta se găseşte.

Un efect epic şi stilistic deosebit îl are obiceiul **tragerii pe grapă**. Zaharia Stancu scrie o povestire autonomă pe această temă. Maricica nu este, în noaptea nunții, cum ar trebui să fie, şi Stănică, ginerele, o suie pe grapă şi o duce pe o iarnă cumplită înapoi socrului Vătui. La început indignarea lui morală este mare şi nu admite nicio tranzacție: „Eu? Să cad la învoială cu tatăl pârțotinei? Nici pomeneală, nene[.] Nici pomeneală[.] (D., p. 69), răspunde „ginerele", lăsând să se înțeleagă că pune punct la toate prin sintagma „nici pomeneală", care ar vrea să însemne un răspuns ferm şi definitiv. Însă vedem mai apoi că simțul moral al lui Stănică este coruptibil şi, după o tocmeală sângeroasă, ginerele ultragiat cade la învoială cu socrul. Femeile, răspunzătoare de abaterile de la morala aceasta cam „tribală" („de la muieri ni se trag toate belelile"), nu sunt admise în casă.

Maricica, mireasa, zace uitată pe grapă, până ce bărbații se înțeleg asupra zestrei. Intrată, astfel, ruşinată în gospodărie, femeia nu păstrează mult timp sentimentul culpei, naşte copii şi devine, la rândul ei, neîndurătoare.

Semnul **punct** mai este considerat şi ca un spațiu ce desparte anumite gânduri, replici, lăsând loc pentru meditații şi contemplare, cum este şi în exemplul:

„Dacă o să trebuiască, o să uit[.] Ca să trăieşti, uneori trebuie să uiți că eşti om."

(D., p. 46)

Acestea sunt argumentele lui Darie, atunci când uneori mama, blândă şi chinuită, îl îndeamnă să nu uite, totuşi, că este om. Însă copilul care a văzut multe are deja o convingere. Darie creşte în credința că în viață are nevoie de pumni. Mai târziu el îşi „ajută" pumnii cu un ciomag şi un cuțit. A fi „Om" (adică milos, blajin) înseamnă a pieri. Copilăria lui Darie nu este, ca aceea a lui Nică a lui Ştefan a Petrei, senină (prin perspectiva omului narator), nostalgică. Copilul de țăran se naşte într-un infern şi-şi asumă de mic o morală care-i îngăduie să supraviețuiască. De aceasta vrea să ne convingă prozatorul atât prin mijloacele epice şi de punctuație, cât şi, în primul rând, prin cele stilistice.

Dar să trecem la romanul „Pădurea nebună", acolo unde panorama Ruşilor-de-Vede se deschide cu imaginea unchiului Tone, mic negustor proprietar de „birt economic",

BDD-A6871 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:53:31 UTC)

agonisindu-şi, din greu, existenţa la oraş, „un fel de Hagi Tudose” [6, p. 34], care vede un pericol în fiecare dintre numeroasele rubedenii ce îi solicită un ajutor cât de neînsemnat. Iată confruntarea dintre Darie, cerând găzduire şi unchiul Tone, care-l refuză, după un schimb de priviri foarte semnificativ:

Unchiul Tone se uită ponciş la mine[.] Mă uit şi eu la el, însă nu ponciş[.] Drept mă uit[.] Ne privim îndelung, tăcuţi[.] El cu duşmănie mă priveşte[.] Eu, ca de obicei, cu dragoste[.]

(P. N, p. 25)

Atmosfera este încordată, nesigură, rece. Ea motivează pauzele care cer un interval cât mai mare dintre schimbul de priviri până la ciocnirea propriu-zisă de vorbe şi fapte.

Refuzul unchiului Tone de a-l primi pe Darie anunţă, aşadar, imposibilitatea eroului de a intra şi de a se fixa în noua aşezare. „Câinoşenia” unchiului este un semn şi, în curând, semnele se vor înmulţi. Darie întâlneşte o lume mucegăită şi mediocră, un univers ostil, „cu lâncezeala lui de smârc”, din care se va grăbi să fugă.

Mai este ceva de observat: capacitatea lui Z. Stancu de a reda aforismelor banale dramatismul lor real. O propoziţie ca: „pentru fiecare om vine o zi când îi sună clopotul” (CMI, p. 262), finalizată cu **punct** (semn al unei constatări deznădăjduite şi totodată resemnate, amare) e, în limbajul comun, şi într-un regim normal de sensibilitate, o veselă platitudine. Sub tensiunea naraţiunii, astfel de formule oraculare îşi recapătă sensul lor iniţial. La tot pasul, în opera lui Zaharia Stancu, ele au şi rostul de a fixa o anumită etică a fatalităţii ţărăneşti în faţa morţii. Moartea provoacă, paradoxal, în afara unui sentiment firesc de nelinişte – pe o gamă întinsă, de la resemnare la teroare – şi un fel de revanşă disperată a vieţii. Sau: cei ce asistă la înmormântarea mamei simt, deodată, o mare poftă de a bea şi de a mânca. Cumnatul Sămânţă cară neîncetat damigene de vin de la cârciumarul Buciuc, Elisabeta şi Evanghelina aştern mai multe rânduri de mese, fraţii şi cumnaţii, mătuşile, unchii şi nepoţii au un apetit greu de satisfăcut. Gemenii Costandinei, piticii, beau haiduceşte, iar vitala mătuşă Uţupăr de la Secara rezumă această **trecere rapidă de la o stare la alta** prin aforismul: „Morţii cu morţii, şi viii cu viii” sau, cu o nuanţă epicuriană mai pronunţată: „Azi eşti, mâine nu eşti”, – efectul stilistic fiind acelaşi, explicat deja *supra*.

Acolo unde, luând în considerare mesajul transmis şi tonalitatea rostirii lui, s-ar părea că este indicat să se plaseze semnul exclamării [!], Zaharia Stancu finalizează enunţul cu semnul **punct**, care imprimă lucrurilor ceva aspru, tranşant, unde nu există şi nici nu vor putea exista vreodată compromisuri:

– Ei, nu mai face atâta tărăboi, Costandino, o să te descurci tu, eşti descurcăreaţă, totdeauna te-ai priceput să te descurci [.]

(F. P., p. 61)

Femeile îşi bocesc morţii, apoi, îndată ce se întorc la casele lor, îi uită. Spiritul ironic ţărănesc e neiertător şi în astfel de situaţii. Când sora de lingură de la Saiele, Costandina, boceşte fără rost, mult şi strident, tatăl intervine şi o sancţionează pe loc, încercând să pună punct astfel vaietelor fără rost.

BDD-A6871 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:53:31 UTC)

Bocitoarea stridentă stăruie şi, ieşindu-şi din fire, tatăl ameninţă:

– Du-te – spune el cuiva – du-te şi spune-i Costandinei să tacă şi că, dacă nu tace, viu eu acolo şi-o omor pe loc. O omor şi o-ngrop mâine, odată cu maică-ta [.]

(F. P., p. 21)

Ar fi fost firesc ca fraza de mai sus să se încheie cu un semn de exclamare, mai adecvat să preceadă o ameninţare, rugăminte (care în mod firesc marchează şi o tonalitate a vocii mai ridicată). Însă Zaharia Stancu o finalizează cu **punct**, efectul lui stilistic fiind duritate în voce, „sentinţă irevocabilă" etc.

Autorul „Pădurii nebune" termină cu **punct** şi unele propoziţii din cadrul frazelor segmentate (în raport de coordonare şi subordonare):

(1) Merge tata[.] Merge mama[.] Merg soră-mea Evanghelina, soră-mea Riţa[.] Merge frate-meu Ion[.]

(D., p. 72)

Sau:

(2) – Vorbiţi cu logofătul Strâmbu[.] Să ne îngăduie să luăm din depozit un braţ de scânduri şi o căciulă de cuie[.]

(D., p. 45)

În exemplul (2), în locul primului **punct**, se putea plasa **virgulă**, înaintea subordonatei finale, dar autorul, pentru precizie în accentuare, preferă o pauză mai extinsă, marcată prin segmentare. Efectul stilistic al unui astfel de procedeu fiind cu mult mai sugestiv, în accentuare, decât prin plasarea virgulei, după cum recomandă gramaticile normative actuale.

Punctul se utilizează de către Zaharia Stancu în ante – şi postpoziţia unor părţi de propoziţie în structuri segmentate:

(1) – Mâine veniţi la săpatul viei[.] Cu sapele voastre[.] Trec repede anii[.] Nespus de repede…

(D., p. 62)

Pauza marcată prin **punct** aduce aici o notă de melancolie privind regretul trecerii de necurmat a timpului şi un oftat simbolic asupra greutăţilor vieţii.

Scriitorul Z. Stancu a creat o operă bazată pe un stil original nu doar cu ajutorul mijloacelor artistice de exprimare, tematicii, ideilor şi mesajului exprimat, ci şi în baza folosirii unei punctuaţii *sui generis* La prima vedere, utilizarea neadecvată a unor semne de punctuaţie într-o operă literară ar stârni nedumerire la cititor. Dar atunci când înţelegem că aceasta s-a făcut voit, liber din partea autorului, pentru crearea unui anumit efect stilistic, există, bineînţeles, o justificare.

Z. Stancu, în romanele sale, recurge la un procedeu specific cum este **segmentarea** (prin explorarea unei punctuaţii cu valoare stilistică) care face parte din originalitatea stilului său.

Scriitorul nu renunţă la lirism nici chiar în romanele sale. Prezenţa fenomenului segmentării (în special prin **punct**) e un argument concludent în acest sens.

Segmentarea e unul din fenomenele particulare ce detaşează stilul lui Z. Stancu de majoritatea contemporanilor săi. De aici vine şi prezenţa unui „stil Stancu„ în literatura română contemporană, pe care l-au evidenţiat mai toţi exegeţii săi.

BDD-A6871 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:53:31 UTC)

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ciobanu A. *Punctuația limbii române*. – Chișinău: Universitas, 2000.
2. Constantinescu-Dobridor Gh. *Îndreptar ortografic*, *ortoepic*, *morfologic şi de punctuație a limbii române*, ediția a doua – Bucureşti: Lucman, 2007.
3. Simion E. *Scriitori români de azi*, vol. 2 – Bucureşti-Chişinău: David-Litera, 1998.
4. Bugariu V. *Z. Stancu*, monografie. – Bucureşti: Albatros, 1974.
5. Mănucă D. *Z. Stancu*. *Clanul desculților*/ Antologii constante ale literaturii române. – Iaşi: Junimea, 1995.
6. Ghidirmic O. *Z. Stancu sau interogația nesfârşită*. – Craiova: Scriitori Români, 1977.

SURSE ŞI ABREVIERILE LOR

1. C. M. I. – Stancu Z. *Ce mult te-am iubit*. – Bucureşti: 1979.
2. D. – Stancu Z. *Desculț*. – Bucureşti: 1973.
3. F. P. – Stancu Z. *Florile pământului*. – Bucureşti: 1958.
4. P. N. – Stancu Z. *Pădurea nebună*. – Craiova: Scrisul Românesc, 1986.

BDD-A6871 © 2011 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:53:31 UTC)